

Prínos národného projektu MRK pre vzdelávanie Rómov v Prešovskom kraji.

Vzdelávanie je to, čo každý národ potrebuje, ako vodu, vzduch, slnko a chlieb každodenný, bez čoho nie je možný ozajstný ľudský život a duchovný rozvoj národa (F.G.)

Prešovský samosprávny kraj je národnostne veľmi pestrý. Na jeho území okrem majoritného národa žijú aj príslušníci národnostných menšín. Najpočetnejšou národnostnou menšinou v tomto kraji je rómska, ktorá predstavuje približne okolo 16,0 % všetkého obyvateľstva kraja. */Atlas romských osád v SR, 2004/*. Svojim počtom vysoko prevyšuje ostatné národnostné menšiny v kraji. V demografickej štruktúre rómskeho obyvateľstva najpočetnejšiu skupinu tvoria deti a mládež s ktorými súvisí škola, výchova a vzdelávanie, kvalifikovaná príprava pre život, ako aj všetky vzťahy, súvislosti a tiež problémy s tým spojené. V tejto súvislosti pozitívnym faktom je vysoký počet školopovinných detí a pomerne rozvinutá sieť vzdelávacích inštitúcií. Negatívnou stránkou je slabá motivácia najmä sociálne znevýhodnených skupín k získaniu vzdelania, potreba ďalej harmonizovať obsah študijných odborov s potrebami uplatnenia sa na trhu práce, veľa, t. j. viac ako jedna tretina všetkých segregovaných rómskych osád v SR sa nachádza v Prešovskom samosprávnom kraji, nízka vzdelanostná úroveň týchto skupín, veľmi málo pracovných príležitostí, výrazná chudoba so všetkými prejavmi a dôsledkami, atď.

Problematika výchovy a vzdelávania všeobecne a rómskych detí a žiakov zvlášť je stále aktuálna, pretože jej cieľom má byť komplexné formovanie dieťaťa a žiaka na všestranne, racionálne, sociálne i mravne mysliacu a prakticky konajúcu osobnosť, čo je nevyhnutnou podmíankou kvalitatívnej zmeny života romských komunít nielen v našom kraji, ale na Slovensku i v ostatných krajinách vôbec.

Je samozrejme, že výchova a vzdelávanie dávajú človeku takú dimenziu, ktorá mu umožňuje aktívne, cieľavedome a teda aj efektívne rozvíjať svoju osobnosť, tvorivo modelovať svoj život a životy svojich blízkých, vo svoj prospech meniť sociálne podmienky svojho bytia.

Najpodstatnejším poslaním školy je, aby prostredníctvom výchovy a vzdelávania postupne rozvíjala a podporovala rozvoj všetkých stránok, vlastností a schopností mladého človeka bez ohľadu na jeho národnosť, rasu, náboženstvo a podobne už od jeho najútlejšieho veku, t.j., aby v ňom formovala pozitívne ľudské vlastnosti, pozitívnu ľudskú osobnosť a zároveň, aby ho vybavila potrebnými vedomosťami, zručnosťami a návykmi pre jeho úspešné uplatnenie sa v praktickom sociálnom i ekonomickom živote, ako zvykneme v širokom slova zmysle hovoriť, aby sa uplatnil na trhu práce, ale aj na trhu života.

Bohužiaľ ani v 21. storočí to v našom školstve nie je samozrejmosť. Je to stále cieľ veľmi náročný tak pre žiaka a jeho rodičov, ale aj pre školu a učiteľa. Ak to platí všeobecne, tak o to viac to platí pre sociálne znevýhodnené skupiny predovšetkým v segregovaných osadách.

Aká je realita ?

Tak ako v nedávno uplynulej druhej polovici 20. storočia, aj v prvej dekáde 21. storočia stále existujú odstrašujúce príklady totálnej segregácie rómskych detí už v predškolskom veku v niektorých predškolských zariadeniach. To je takým najcharakteristickejším znakom tejto reality.

Školská segregácia, či exklúzia je v podstate len prejavom, resp. atribútom celkovej sociálno - ekonomickej exklúzie a v tomto vzťahu má svoju logiku. Je len jej logickým pokračovaním.

Segregácia v bývaní, vytváranie nových osád a gét, snaha ich dokončovať napr. múrmi, inými slovami ešte viac izolovať od sveta majority, (v Prešovskom samosprávnom kraji je 250 segregovaných osád zo 690 osád v SR) vylúčenie z ekonomickej štruktúry štátu, logický súvisí so školskou segregáciou v predškolskej príprave, v základnej škole, špeciálnej základnej školy a podobne.

Existujú materské školy kde rómske deti sú od nerómskych takmer vzduchtesne oddelené viacerými priestormi, s osobitnými vchodmi pre „bielych“ a pre „čiernych“ z opačných strán.

Deti sa v takýchto zariadeniach ani spoločne nestravujú, nehrajú ba ani sa nevidia a teda ani sa nepoznajú a nevidia nič o sebe. Až do takých neľudských uličiek deformovaného myslenia sa dostala praktická pedagogika, myslenie mnohých učiteľov a učiteľiek, ale i riaditeľov a riaditeľiek v priebehu desiatok rokov segregovaného „vzdelávania“ v segregovaných triedach. Rýchlo narástli tzv. osobitné školy, dnes sa nazývajú špeciálne základné školy v ktoré sú v priemere zo 60 % naplnené rómskymi žiakmi a v niektorých lokalitách aj oveľa via.

Aj vybavenosť rómskych tried je výrazne nižšia aj priestorovo sú menšie, nehovoriac o sociálno-hygienickej vybavenosti, často nespĺňajú hygienické kritéria, rómski žiaci sa oddelene stravujú, často majú len balíček suchého jedla.

Ako humanisticky orientovaný pedagóg a človek, som hlboko presvedčený, že každé dieťa bez výnimky si zaslúži potrebnú pozornosť školy a učiteľa pri jeho výchove a vzdelávaní. O to viac tie deti, ktoré nemali to šťastie narodiť sa ako nerómské v priaznivých životných podmienkach. Už od útleho veku je tak vytváraná nerovnosť, nerovnosť vo všetkom čoho výslednicou je celoživotná nerovnosť a všestranná exklúzia zo spoločenského života.

Podstatou úspechu každej školy bez výnimky je úspešnosť jej absolventov v ďalšom štúdiu, resp. v praxi.

Tá sa dá samozrejme vypočítať a vyjadriť kvantitatívne i kvalitatívne číslami a percentami úspešnosti, čo aj v podmienkach nášho samosprávneho kraja z úrovne Odboru školstva robíme. Avšak problém máme so získávaním údajov o rómskych žiakoch. Vedenia stredných škôl v zriaďovateľskej pôsobnosti nášho samosprávneho kraja nemajú takmer žiadne oficiálne údaje o rómskych žiakoch, pretože väčšina z nich si neudáva rómsku národnosť, čo riaditelia rešpektujú a tak v svojich školách oficiálne nevidia žiadneho rómskeho žiaka. Tento postoj často riešenie sťažuje.

Vo všeobecnosti je potrebné: zintenzívniť výchovu a racionalizovať vzdelávanie a v tejto súvislosti chceme zefektívniť výchovu a vzdelávanie aj rómskych žiakov, viac a efektívnejšie ich zapájať do procesu všestrannej kvalifikovanej prípravy pre život v modernej spoločnosti, pričom efektívnu výchovu a vzdelávanie považujeme za východiskový problém pre riešenie sociálno-ekonomických, kultúrnych i občiansko-politických problémov tejto druhej najväčšej národnostnej menšiny na Slovensku.

Rozhodujúca je kvalita

Kvalita etnika daná rastúcou mierou vzdelanosti, odbornej kvalifikovanosti, ekonomickej i sociálnej aktivity, občianskeho i vlastného národnostného povedomia a uvedomenia je tým procesom, ktorý v istom časoprietore môže doviest' Rómov ako celok, rôzne sociálne skupiny i jednotlivcov, najmä mladú generáciu k vyššej úrovni emancipácie a akceptácie väčšinovou populáciou.

V tomto zmysle má významné postavenie národný projekt pod názvom „Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzii marginalizovaných romských komunít, ktorého ciele majú pomôcť odstrániť také negatívne javy, ako je dlhodobá segregácia romských Žižkov v školách i školských triedach najmä v základných školách, vysoká neúspešnosť romských Žižkov, absencia predškolskej prípravy romských detí pod. V tomto úsilí sa chceme opierať o náš výchovno-vzdelávací systém, jeho sústavu a samozrejme o toho, ktorý vychováva a vzdeláva - teda rodič, rodina - škola – učiteľ, ale aj sociálne prostredie, a verejnosť, médiá, mimovládka, komunitné centrá a podobne.

Vysoká kvalita výchovy a vzdelania, neprichádza sama od seba, ale je výsledkom systematickej práce učiteľov a žiakov v aktívnej spolupráci s rodičmi a ďalšími inštitúciami, ktoré môžu a majú plniť pomocnú, resp. podpornú a teda motivačnú funkciu. Zatiaľ je to viac naše pranie, ako skutočnosť. Málo sa pracuje s rómskymi rodičmi i mladou generáciou najmä v mimovyučovacom čase, bolo by určite prospešné vrátiť sa napr. k učiteľským návštevám v rodinách, najmä v rómskych rodinách, viac a systematickejšie spolupracovať s rómskymi rodičmi a pozitívne ich motivovať k podpore výchovy a vzdelávania svojich detí, k spolupráci s učiteľom i školou, zapájať ich do rôznych školských i mimoškolských aktivít a podujatí, spolu s ostatnými rodičmi, rovnako zapájať aj ich detí, t. j. rómskych žiakov do všestranného života školy.

Cieľavedomá aktivita, otvorenosť a schopnosť hľadať, nachádzať, prijímať a osvojovať si i aplikovať nové poznatky, vedomosti, mravné hodnoty, získavať nové zručnosti a návyky, zn. stavať sa gramotným a emancipovaným v modernom zmysle slova v súlade s požiadavkami súčasnej doby.

Inými slovami byť výborným odborníkom v svojej profesii, mať všeobecný rozhľad, byť slušným človekom a občanom na potrebnej kultúrnej i sociálnej úrovni.

To sa však ešte viac dotýka rómskej komunity. Tu musíme systematicky viesť k uvedomeniu nevyhnutnosti vzdelávať sa, učiť sa všetkému, čo je potrebné pre normálny život v normálnej ľudskej spoločnosti, pretože inej cesty k sociálno - ekonomickej i kultúrno-politickej emancipácii niet. Je len opačná cesta, ktorej dôsledky sú evidentné v kvalite života Rómov v mnohých rómskych osadách i v celkovom postavení Rómov v svojej lokalite i v celej spoločnosti. Na tejto (ne)kvalite sa politicky aj ideologicky priživujú extremistické, krajne pravicové živly, ktoré sa tak zviditeľňujú a získavajú podporu istých vrstiev spoločnosti.

Je nutné vzájomnou spolupracou dosiahnuť takú efektivnosť, ktorá by viedla k osvojovaniu vedomostí, schopností a zručností tak, aby to vyústilo do kvalifikovaného uplatnenia sa jednotlivca v praktickom živote, je to aj na tejto kvalite založené sebavedomie, t. j. vedomie svojej vlastnej kvality a jej hodnoty.

Tu by mala byť evidentná veľká zodpovednosť rodičov, školy a učiteľov založená na vysokej mravnej zodpovednosti rodičov a stavovskej cti a etike pedagógov.

Národný projekt svojim pôsobením zasahuje všetky uvedené činitele. Osvetovými programami zasahuje rodičov aj rodinu, vzdelávaním a systémom celodenného výchovného pôsobenia zasahuje učiteľov i žiakov.

Práve etika a morálka je tá najpodstatnejšia esencia pedagóga, ktorá ho robí pedagógom.

Najdôležitejšie je, aby učiteľ mal pozitívny vzťah k svojim žiakom, aby bol s nimi rád, aby ich rád viedol, vzdelával, učil, vychovával, vykonával akúkoľvek prospešnú poznávaciu činnosť, ktorá je zameraná na ich osobnostný rozvoj, aby sa tešil z dobrých výsledkov svojej práce i z úspešných výsledkov práce svojich žiakov o to viac, ak sú to žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v nevýhodnom sociálno-ekonomickom, aj kultúrnom postavení. Tu má pedagóg šancu stať sa ozajstným majstrom pedagógom. Mal by byť ozajstným, morálne čistým a nasledovania hodným vzorom. Našťastie sú aj takí pedagógovia a nájdeme ich na každej škole.

Pri stručnej analýze situácie rómskeho žiaka v materských, základných a stredných školách Prešovského samosprávneho kraja sme si uvedomili, že výchova a vzdelávanie Rómov je problém viacvrstvový a preto ho treba riešiť najmenej v dvoch navzájom sa posilňujúcich líniiach, ktoré národný projekt pre inklúziu marginalizovaných romských komunít obsahuje aj realizuje:

1/ ako problém komplexnej výchovy a vzdelávania celého etnika, čo predpokladá fungovanie rôznych, najmä vekovo alebo aj generačne primeraných školských aj mimoškolských výchovno-vzdelávacích, organizačných foriem v uvedenom zmysle pôsobiacich na rôzne vekové a iné špecifické skupiny od predškolskej a školskej výchovno-vzdelávacej činnosti k výchovno – vzdelávacím aktivitám s rodičmi, dospelými, ženami, matkami, atď. Tu je možná, ba nevyhnutná kooperácia školských, osvetových a mimovládnych inštitúcií, ale aj podpora orgánov štátnej správy a verejnej samosprávy v školstve.

2/ ako problém diferencovanej výchovy a vzdelávania mladej rómskej generácie, predovšetkým v zmysle ich kvalifikovanej prípravy pre konkrétny emancipovaný život v spoločnosti s istým prihliadnutím na špecifiká determinujúce prevážnu časť rómskeho etnika ako takého, resp. aj s ohľadom na lokálne špecifiká. Tie však nemôžu byť determinujúce.

Prípadné naštartovanie obidvoch procesov v rómskom prostredí a ich spoločenská podpora v strednodobom časovom horizonte môže vyústiť do celého radu pozitívnych zmien s pozitívnymi dôsledkami tak pre vylepšenie kvality života Rómov samotných, ako aj pre rozvoj a zvýšenie kvality života celého Prešovského samosprávneho kraja.

Nevyhnutnosť zvýšiť sociálny i ekonomický status rómskeho obyvateľstva nášho samosprávneho kraja nevyhnutne predpokladá komplexnú výchovu a edukáciu podstatnej časti tohto etnika, pretože je takmer nemožné vychovávať a vzdelávať dieťa, ktoré v domácom rodinnom prostredí svojich rodičov, súrodencov, rodiny nenachádza pozitívne podnety motivujúce ho ku vzdelávaniu len preto, lebo ich tam jednoducho niet.

To je vnútorný zdroj zložitých problémov vo výchove a vzdelávaní Rómov, ktorý je potrebné riešiť cielavedomou, systematickou osvetovou prácou vo vnútri rómskych komunít. Na druhej strane osvetová práca musí veľmi výrazne smerovať aj k nerómskej, majoritnej spoločnosti.

Fakty hovoria :

a/ že celková vzdelanostná úroveň Rómov v našom kraji je klesajúca, že v porovnaní s majoritnou spoločnosťou je neúspešnosť rómskych žiakov už na 1. stupni ZŠ niekoľkonásobne vyššia a často dosahuje 80, 90, ba i 100% - to znamená, že vývin rómskej menšiny a majority v oblasti vzdelávania a získavania odbornej kvalifikácie, ktorý je rozhodujúci pre uplatnenie sa na trhu práce je divergentný, teda protirečivý.

Inými slovami, pokiaľ vzdelanostná úroveň majority má vzostupný charakter (a to od predškolskej prípravy po vysokoškolské vzdelávanie) vzdelanostná úroveň rómskej minority má opačný charakter. Nožnice sa tak roztvárajú. Táto protirečivosť sa samozrejme odráža potom vo všetkých sférach osobného i verejného života a zákonite vytláča (napriek rôznym neformálnym programom pomoci) veľkú časť rómskeho obyvateľstva na perifériu spoločnosti, vylučuje ju z nej, ako neschopnú nájsť uplatnenie v sociálnom systéme spoločnosti vrátane ekonomického života.

Temnou stránkou tejto reality je, že mnohí rómski rodičia svojim konaním a rozhodnutím škodia vlastným deťom. Pri rozhodovaní o smerovaní rozvoja osobnosti svojich detí, rozhodujú tak, že svoje detí vlastným rozhodnutím uvrhnú do špeciálnych základných škôl a tak ani si to neuvedomujú zatvoria svojim deťom možnosť kvalifikovanej prípravy pre život a zostanú v podstate po celý svoj život nekvalifikovanými pracovnými silami len ťažko uplatňujúcimi sa v hospodárskom živote. Tvoria akúsi rezervnú armádu nekvalifikovanej pracovnej sily, schopnej vykonávať len podradné až dehonestujúce, krátkodobé a málo platené práce.

b/ že len niečo cez 3 % rómskych detí je zaradených do predškolskej prípravy (aj to vo veľkej miere v čisto rómskych, t. j. segregovaných triedach) oproti takmer 97 % nerómskych detí.

Je zlé, že niektorí rómski rodičia sa nechajú presvedčiť, aby svoje deti dávali len do čisto rómskej, teda segregovanej triedy.

Faktom je, veľmi vysoké percento rómskych detí neprešlo predškolskou prípravou a preto do prvého ročníka ZŠ prichádzajú absolútne nepripravené. Toto znevýhodnenie sa na konci 1. ročníka prejaví totálnou neúspešnosťou týchto detí, ktoré prepadnú, resp. nie sú klasifikované a pod. Toto nie je rovnaká šanca, či štartovacia čiara.

A problém v postavení rómskeho dieťaťa a žiaka sa z roka na roka nabaľuje, komplikuje, zväčšuje, čo v konečnom dôsledku rok čo rok vyúsťuje do ohromného percenta neúspešných rómskych detí už v prvom ročníku a na 1. stupni ZŠ a ukončovania povinnej školskej dochádzky v nižších ročníkoch ZŠ.

Vysoká neúspešnosť akoby fatálne sprevádzala tieto deti počas ich celého pobytu v škole a stáva sa základom ich neúspešnosti v živote.

Najproblémovejšou je základná škola. Je takmer masovým javom, že rómski žiaci prepadávajú z viacerých predmetoch, že pri ich výučbe sa často robí všeličo iné, len nevyučuje, že existujú „učitelia“ ktorých pedagogická a etická úroveň im nebráni sa znížiť k urážkam a ironizácii rómskych detí v škole, ba i k fyzickému násiliu. Aj preto národný projekt sa zameriava jednoznačne na základnú školu. Najviac práve v Prešovskom kraji.

Segregácia rómskeho žiaka tak ide plnou parou vpred, ďalej k ešte hlbšej segregácii.

To sa potom v značnej miere odráža na stredných školách s trojročným a štvorročným učebným či študijným programom, kde rómskych žiakov je ako šafránu. Máme však stredné školy, kde je počet rómskych žiakov vyšší, nie je ich však primeraný počet. Tým rómskym žiakom, ktorí povinnú školskú dochádzku ukončili v nižšom ročníku ZŠ, sú k dispozícii len dvojročné odbory SOŠ, ktorých konečným produktom nie je kvalifikovaný robotník, nie je to ani učeň s vyučným listom, len ... **pomocný robotník**. Je potrebné umožniť aj týmto žiakom získať vyučný list. Nevidím v tom neprekonateľný problém. Predsa našim spoločným cieľom je, aby aj takýto žiak sa mohol kvalifikovane zaradiť do života, nie ako pomocný robotník, ale ako kvalifikovaný pracovník, spoločensky prospešný človek.

Dvojročné odbory je potrebné prekvalifikovať na trojročné tak, aby ich absolvent (a teda aj rómsky žiak) mohol získať potrebnú odbornú kvalifikáciu s vyučným listom. Zároveň je potrebné v učebných programoch týchto škôl **primerane obmedziť učivo všeobecnovzdelávacích predmetov** v prospech odbornej prípravy a potrebných pracovných zručností.

c/ že rómski žiaci majú v mnohých prípadoch neopodstatnene monopolnú pozíciu v tzv. špeciálnych ZŠ, donedávna osobitných školách. Napriek mnohoročnej opodstatnenej kritike aj zo strany odborníkov napr. psychologov a pedagógov o potrebe rediagnostiky detí v týchto špeciálnych školách, ony stále existujú, majú dokonca oveľa vyšší normatív, ako stredné školy, ba dokonca aj tu sa zaviedli štipendia, čo pre nevedomých a poviem to rovno nezodpovedných rodičov sa stalo postačujúcou motiváciou, aby svoje detičky pekne nahnali do týchto špeciálnych základných škôl..

d/ že na stredných školách najmä v maturitných triedach , ale aj v trojročných odboroch SOU je rómskych žiakov málo, na SOŠ a gymnáziách ešte menej a vôbec najmenej na vysokých školách,

e/ že jazyková potencia rómskych žiakov klesá, je nedostatočná tak v slovenskom, ako aj v rómskom jazyku, že ich slovná zásoba je veľmi nedostatočná až chabá, negatívne ovplyvnená demotivujúcim a

teda málopodnetným sociálnym prostredím, ktoré je jazykovo i celkovo sociálne a kultúrne zaostané a segregované od majoritného prostredia, ako aj tým, že romské deti málo čítajú resp. vôbec nečítajú, že nerozumejú často základným pojmom.

f/ Tieto deti či žiaci majú vo vzťahu k výchove a vzdelávaniu sa, t. j. k osvojovaniu si poznatkov, vedomostí a zručností problém predovšetkým **v oblasti porozumenia a pochopenia učiva. Ich jazyková potencia vo vyučovacom jazyku je veľmi slabá a preto učivu nerozumejú a nechápu ho.**

Kognitívna, t. j. poznávací stránka ich jazykových schopností a zručností je nedostatočná k osvojovaniu si vedomostí na základe porozumenia. A tu je často cesta vpred zarúbaná.

Jazykový problém je jednou z vážnych príčin vysokej neúspešnosti rómskych žiakov v školskom prostredí.

g/ že na Slovensku v rómskom prostredí už dlho evidujeme druhotnú negramotnosť, ktorá v spojitosti so sociálnou exklúziou týchto rómskych komunít sa prehlbuje. V tomto (a)sociálnom postavení nie je veľmi pociťovaná potreba vedieť písať a čítať. Oveľa silnejšie je prežívaná a vnímaná potreba každodenného biologického prežívania.

h / že naše školy (ZŠ i ŠZŠ) nevenujú dostatočnú pozornosť vzdelávaniu rómskych detí v dôsledku čoho sú prípady, kedy ani v treťom ročníku 1. stupňa ZŠ niektorí žiaci nevedia čítať a písať a v tejto súvislosti je na mieste sa pýtať, ako je možné, že tie isté deti sa napr. v Belgicku naučia po francúzsky a flámsky, v Anglicku po anglicky, vo Fínsku po fínsky a čítať a písať ich tam naučia za krátky čas ?

i / u rómskych žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia sa nielen doma, ale ani v škole neformuje vzťah ku knihe a čítaniu a teda k vzdelávaniu, najskôr len k spevu a tancu, čo je žiaľostne málo a čo ani až tak existenčne vzhľadom na svoje danosti rozvíjať nepotrebujú. Existujú konkrétne prípady takého „vzdelávania a výchovy“ rómskych žiakov.

j/ pokles počtu žiakov v dôsledku nižšej pôrodnosti všeobecne, ale osobitne v majoritnej spoločnosti sa prejavil poklesom žiakov v základných školách, špeciálnych základných školách a samozrejme aj na stredných školách, osobitne v SOŠ .

Istým náhradným riešením na riešenie krízovej situácie niektorých takýchto škôl sú rómski žiaci. Ani tých však veľa niet, pretože aj tu pôrodnosť o niečo klesla, neúspešnosť týchto žiakov v ZŠ sa vôbec neznížila, je teda až neprirodzene veľmi vysoká a zároveň v priemere až 60 % kapacity špeciálnych ZŠ tvoria rómski žiaci.. V týchto súvislostiach sa mi zdá, ako by išlo len o naplnenie nejakých čísel potrebných z dôvodu pridelu množstva peňazí zo štátneho rozpočtu na žiaka, teda normatívu. Nejde o nič menej a o nič viac ?! Nemení to nič na kvalite vzťahov a to považujem za choré.

Širšie sociálne prostredie, charakter ekonomických a politických vzťahov v podstate vo všetkých európskych demokratických krajinách vyradil veľkú časť Rómov na (a)sociálnu perifériu života spoločnosti.

Za východisko riešenia tohto problému považujeme rýchlejší, komplexnejší a efektívnejší rozvoj výchovy a vzdelávania Rómov v celom výchovno-vzdelávacom systéme SR, osobitne mladej rómskej generácie, ktorá tvorí podstatnú časť rómskeho obyvateľstva v Slovenskej republike i v našom Prešovskom samosprávnom kraji.

Problém výchovy a vzdelávania rómskeho, rovnako ako aj nerómskeho obyvateľstva nemožno riešiť ako izolovaný jav bez náväznosti na riešenie ostatných problémov, najmä zamestnanosti, bývania, ale aj problému etnického a občiansko – politického postavenia Rómov v podmienkach SR i regiónu PSK. To je problém veľmi vážny, pretože aj v tejto oblasti plne funguje segregácia. Rómovia sa len veľmi málo podieľajú na verejnom živote, sú z neho vylučovaní a čoraz viac sa dostávajú pod tlak extremistických síl, ktorých vplyv najmä na istú časť verejnej mienky narastá, najmä pokiaľ ide o postoje voči Rómom a Židom. Za celé desaťročia riešenia tzv. „rómskej otázky“ na Slovensku sme dosiahli to, že narástol nám počet rómskych segregovaných osád s nízkou úrovňou socializácie.

Postavenie Rómov ako menšiny v majoritnej spoločnosti je však v mnohých oblastiach veľmi závislé práve na miere dosahovanej vzdelanosti v pomere k majoritnej populácii.

Rómovia sú dnes zo všetkých európskych národností najviac ohrození ekonomicky, sociálne, ale aj politicky, kultúrne a etnický. Sú vystavení diskriminačným praktikám podnikateľov, politikov, štátnikov, úradníkov, policajtov a averzným postojom značnej časti majoritnej spoločnosti, ako aj rasovým útokom rôznych, najmä krajne pravicových hnutí, preferujúcich princíp kolektívnej viny aj kolektívnej zodpovednosti.

V týchto reláciách považujeme problém z hľadiska jeho riešenia za náročný. Na druhej strane si myslím, že **práve takáto situácia by mala byť najsilnejším podnetom k mobilizácii a aktivizácii samotného rómskeho etnika v oblasti sebarozvojových aktivít, aj v oblasti výchovy a vzdelávania, rovnako aj nášho školského systému.** Až na malé výnimky zatiaľ tomu tak nie je.

Aby sa tieto procesy mohli naštartovať, je potrebná intenzívna osvetová práca v rómskych komunitách, je potrebné venovať väčšiu pozornosť školskej príprave rómskych žiakov zo strany školy, asistentov a rodičov, (možno v opačnom poradí) ale aj neformálnych organizácií napr. organizovaním pravidelného doučovania tých žiakov, ktorí takúto formu pomoci potrebujú a kde je možná väčšia individuálna pomoc a motivácia týchto žiakov.

Výchove a vzdelávaniu Rómov nie je venovaná dostatočná pozornosť ani zo strany samotných rómskych politických strán a občianskych združení až na niekoľko veľmi málo výnimiek.

Tieto organizácie sa ho snažia viac menej riešiť len vo vlastnej vnútornej réžii a často bez nejakej kvalifikovanej teoreticko-praktickej pedagogickej základne. Preto sa často stretávame s naivno - voluntaristickými predstavami, ako riešiť celý komplex zložitých problémov vo výchove a vzdelávaní rómskych žiakov. Myslím, že ich úloha je potrebná pri organizovaní osvetovej práce v rómskych lokalitách, v motivačnej činnosti s rodičmi a ich deťmi a v spolupráci so školami.

V Prešovskom samosprávnom kraji spolu s Košickým samosprávnym krajom žije najpočetnejšia rómska komunita na Slovensku.

Podľa prehľadu, ktorý spracoval Úrad splnomocnenkyne vlády pre rómske komunity v mestách a obciach Prešovského samosprávneho kraja žilo v roku 2002 cca 141 272 príslušníkov rómskej národnosti. Z atlasu osídlenia územia Slovenska rómskym etnikom vyplýva, že v jednotlivých okresoch PSK žije rómske obyvateľstvo v 364 mestských a vidieckych sídlach a lokalitách v rôznych typoch bývania od rodinných domov cez bytové domy po jednopriestorové chatrče v zaostalých rómskych osadách PSK, ktorých je v našom regióne cca dvestopäťdesiat, čiže celá jedna tretina všetkých rómskych osád na Slovensku.

Sociálna, kultúrna i vzdelanostná diferenciácia Rómov v PSK je pomerne výrazná, čo len potvrdzuje, že Rómovia ako každá iná národnostná, etnická skupina netvorí jeden homogénny celok. Rómovia sú sociálne diferencovaní a základné rozdiely sú podmienené nasledujúcimi faktormi:

- sociálno-ekonomickým stavom regiónu,
- pomerom sociálnej integrácie Rómov k ich sociálnej segregácii,

- mierou koncentrácie a početnosťou komunity,
- kvalitou vzťahov rómskej populácie k majoritnej spoločnosti v lokalite a v regióne,
- kultúrnym a vzdelanostným potenciálom oboch komunit,

Zdôrazňovať vnútornú diferenciaciu Rómov je dôležité najmä preto, že:

- v prípade generalizujúcich tvrdení o Rómoch bez ohľadu na to v akej životnej situácii sa nachádzajú, vzniká nielen **efekt vylučovania majoritnou populáciou, ale aj samovylúčovania sa, uzatvárania sa, ukrivdenosti, nepochopenia; spojenie týchto efektov reprodukuje a znásobuje napätie v spoločnosti;**
- rozlišovanie má veľký význam aj z hľadiska vplyvu na verejnú mienku, predovšetkým majoritnej populácie v tejto spoločnosti;
- úspešná politika integrácie, či už na centrálnej alebo regionálnej a lokálnej úrovni, predpokladá diferencovaný prístup vzhľadom na rozdielne životné situácie integrovaných, separovaných alebo segregovaných Rómov.
- Integrovať sociálne zanedbané a znevýhodnené romské komunity do väčšinovej society nemožno jednorazovým aktom. Je to veľmi komplikovaný, časovo dlhodobý proces, ktorý však treba realizovať už v predškolskej príprave rómskych detí, ktorú je treba legislatívne zakotviť ako povinnú už od 4. roku veku, najneskôr od 5. roku veku dieťaťa, aby si osvojili všetko potrebné pre úspešnú prípravu na vstup do základnej školy a pokračovať v tom v celom školskom systéme, t. j. **odstraňovať segregáčny prvky zo systému výchovy a vzdelávania, ale aj z vedomia ľudí, najmä učiteľov, rodičov, verejných inštitúcií, politikov, poslancov, starostov i primátorov, kňazov, atď.**
- **V súčasnosti pri snahe integrovať deti v predškolskej príprave do materských škôl narážame na obrovské prekážky rôzneho druhu.**

Uvediem aspoň niektoré:

- *v istých pedagogických kruhoch prevláda presvedčenie o správnosti segregovanej predškolskej i školskej prípravy aj keď navonok hovoria opačne, ich konanie však hovorí jasnou rečou.*
- *s tým istým postojom sa stretávame v miestnej samospráve, predovšetkým u starostov, ktorí okrem iného dôvodia aj tým, že nerómski rodičia nie sú stúpecami integrovanej predškolskej prípravy, resp. nevyhovujúcim stavom hygieny a sociálnych návykov rómskych detí, čo v prípade detí z marginalizovaného prostredia s jeho charakteristickými sprievodnými znakmi je v značnej miere pochopiteľné. Problémom je (ne)kvalita sociálneho prostredia.*
- *stúpecami integrovanej predškolskej prípravy nie sú ani niektorí rómski rodičia, ktorí to zdôvodňujú tým, že ak sú rómske deti separované, cítia sa tam lepšie, majú tam kamarátov a kamarátky, oproti tomu v spoločnej triede s nerómskymi deťmi sú frustrované správaním nerómskych detí k nim. To je síce v značnej miere pravda, ...ale nie je to dostatočný dôvod na kapituláciu a stiahnutie sa do podmienok špeciálnych škôl, či segregovaných školských tried. Je potrebné zodpovedne uvážiť do akej miery je z hľadiska prospešného dlhodobého vývoja rómskeho žiaka takýto postoj zodpovedný. Ja si myslím, že je skôr veľmi nezodpovedný.*
Na tieto problémy reaguje aj náš národný projekt, ktorý sa usiluje prístupovať k riešeniu problémov v škole i v rodinách rómskych i nerómskych komplexne v širokej spolupráci vrtkých zainteresovaných stránok.

V týchto súvislostiach, ako pomoc v hodine dvanástej prichádza národný projekt „Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzií romských marginalizovaných komunit“ rovno do 65 základných škôl s programami, ktoré by mali významne pomôcť rozvíjať pozitívne zmeny v edukácii nielen Žižkov z marginalizovaného romského prostredia, ale tiež k pozitívnym zmenám v postojoch k spolupráci a k podpore vzdelávania rómskych žiakov z MRK v základných školách Prešovského kraja.

Významným prínosom v tejto pomoci zo strany národného projektu je zavedenie programu Celodennej výchovy v základných školách začlenených v národnom projekte na realizácii ktorého sa okrem pedagogických zamestnancov, riaditeľov a riaditeľiek základných škôl podieľajú aj samotní rodičia z rómskych komunit.

Celodenný výchovný systém zapája žiakov, pedagógov, ale aj rodičov a dobrovoľníkov do rôznych zájmových aktivít v krúžkoch v mimovyučovacom čase, umožňuje žiakom za pomoci pedagógov lepšie pochopiť a osvojiť si učivo preberané v doobedňajšom vyučovaní a dosahovať tak lepšie výchovno-vzdelávacie výsledky. To je spôsob umožňujúci predchádzať vysokej neúspešnosti najmä žiakov z MRK. Projektové základné školy tieto programy už realizujú. Prostredníctvom troch programov osvetovej práce s rodičmi týchto žiakov v najbližších mesiacoch sa budeme usilovať v spolupráci s MVO aktívne pracovať s rodičmi aj s komunitami a viesť ich k spolupráci so školou, učiteľmi aj obcou a tak postupne realizovať úlohy stanovené v projekte pre podporu inklúzie týchto komunit do verejného života a spolupráce so školami i obcou, k prospešným a cieľavedomým aktivitám.